

LAUDATIO

PENTRU ACORDAREA TITLULUI ONORIFIC

DOCTOR HONORIS CAUSA
AL
UNIVERSITĂȚII DIN ORADEA

DOMNULUI ACADEMICIAN PROF.DR.
MARIUS PORUMB

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

DIRECTOR AL INSTITUTULUI DE ARHEOLOGIE ȘI
ISTORIA ARTEI AL ACADEMIEI ROMÂNE DIN
CLUJ-NAPOCA

"Concordia res crescunt"

ROMÂNIA
UNIVERSITATEA DIN ORADEA

In nomine

*Senatus Universitatis Varadiensis,
Praesidens Senatus Sorin Cuzilă,
Professor Publicus Ordinarius,*

*summo omnium plausu decrevit ut
excellantissimus atque illustrissimus vir,*

Professor Publicus Ordinarius

PORUMB MARIUS

*Honoris Causa in Corpus Doctorum
huius Universitatis reciperetur.*

*In cuius rei fidem hoc Diploma ad omnium
quibus expedit notitiam conscribendum iussit.*

Datum **26.02.2015**

Urbs Varadinum

*Praesidens Senatus
Sorin Cuzilă*

*Rector Magnificus
Constantin Bungău*

Seria 471

"Concordia res crescunt"

LAUDATIO

ÎN ONOAREA DOMNULUI ACADEMICIAN PROF. DR.

MARIUS PORUMB,

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE,

CU OCAZIA DECERNĂRII TITLULUI ONORIFIC DE

DOCTOR HONORIS CAUSA

AL UNIVERSITĂȚII DIN ORADEA

Academicianul Marius Porumb este, fără îndoială, unul dintre istoricii de artă importanți de la întretăierea acestor două milenii. Numeroase sunt motivele – toate cu acoperire în fapte – care ne îndreptătesc să susținem acest lucru. Specializat în istoria artei la Universitatea “Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, dl Marius Porumb a avut o evoluție profesională marcată de numeroase realizări în planul cercetării științifice, transformându-l într-un reputat specialist în domeniul artei românești, ajuns acum la deplina recunoaștere. Măsura valorii și-a dat-o, și-a confirmat-o de fapt, și prin modul riguros și eficient prin care a coordonat după 1990 atât Secția de specialitate din cadrul Institutului de Arheologie și Istoria Artei a Academiei Române, din Cluj-Napoca, cât și instituția în întregul ei.

După absolvirea Facultății de Istorie și Filozofie, în anul 1966, a ajuns să facă parte din colectivul Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj-Napoca, transformat după 1990 în Institutul de Arheologie și Istoria Artei. Aici a parcurs gradele specifice unui cercetător științific ajungând să ocupe funcția de director adjunct, iar din 1992 și până astăzi pe cea de director general. La propunerea celui mai mare specialist din secolul al XX-lea în istoria artei, academicianul Virgil Vătășianu, dl Marius Porumb a dobândit în 1993 calitatea de Membru corespondent al Academiei Române, pentru ca, din 2009, să i se acorde de către cel mai important for științific românesc, for

LAUDATIO

în care se regăesc cei mai merituoși oameni de știință autohtoni, înaltul titlu de Academician.

Privind retrospectiv activitatea de istoric al artei a Academicianului Marius Porumb putem afirma, fără umbră de îndoială, că ea s-a dovedit a fi una plasată sub semnul ideilor a doi remarcabili înaintași în domeniu: Coriolan Petranu (1893-1945) și Virgil Vătășianu (1902-1993). De la aceștia și-a însușit atât metoda de lucru cât și *crezul recuperator*. Cei doi istorici de artă, ambii originari din Transilvania, au militat constant, după crearea României Mari, pentru scoaterea în evidență a valorilor artei românești străvechi transilvane, artă aproape necunoscută până în prima parte a veacului XX. Monumentele de zid și de lemn, de cult sau laice, pictura religioasă ortodoxă și greco-catolică, mărturiile artei populare românești au ajuns să iasă la lumină începând cu anii interbelici, în urma studiilor și cărților semnate de C. Petranu și V. Vătășianu¹. Dl Marius Porumb a continuat exemplar spiritul și activitatea celor doi mentori, reușind ca printr-o muncă susținută (în multe cazuri de-a dreptul o muncă de pionerat, aflată însă mereu sub semnul rigorii și obiectivității), să descopere și să introducă în circuitul științific mărturiile ale artei românești transilvane.

„Transilvania – o spune, Academicianul Marius Porumb – pe întregul său cuprins conservă un patrimoniu artistic și cultural românesc de o incontestabilă valoare; un adevărat tezaur pentru istoria noastră națională”². A ales să se ocupe mai cu seamă de pictura de cult românească din spațiul intracarpatic, arătând argumentat că avem de-a face și în cazul ei cu calități plastice comparabile cu cele ale picturii de cult din Moldova ori Țara Românească, precum și cu cele ale altor popoare din această parte a Europei Centrale și de Sud-Est.

O altă latură a personalității specialistului în patrimoniul mobil și imobil s-a orientat spre salvarea mărturiilor de artă aflate – fie din cauza autorităților administrative neinteresate, fie din nepăsarea celor care dețineau

¹ V. Țoca, „*Ars Transilvaniae*”, *reper major al operei lui Coriolan Petranu*, in *Ars Transilvaniae*, XIV-XV, 2004-2005, Cluj-Napoca, p. 209-225

² M. Porumb, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania sec. XIII-XVIII*, București, 1998, p. 2

valorile respective – în pericol de dispariție. Exemplele date de Academicianul Marius Porumb în acest sens sunt semnificative. În urma insistențelor Domniei Sale a fost restaurată Cetatea Călnic, un monument realizat începând cu secolul al XIII-lea și datorat lumii săsești, monument intrat acum în circuitul turistic național și european. Mai mult decât atât, acesta s-a transformat, tot la propunerea lui d-lui Marius Porumb, într-un centru internațional de promovare a culturii și artei transilvane. La rândul său, Muzeul Mitropoliei Ortodoxe a Clujului, ce a beneficiat de competențele d-lui Marius Porumb, a ajuns astăzi să fie căutat și admirat pentru icoanele sale pe lemn și sticlă, pentru mobilierul de cult deținut, pentru cartea veche aflată în patrimoniu ori pentru odoarele datorate credincioșilor români ortodocși de pe teritoriul Transilvaniei. În calitate de inițiator și redactor responsabil al singurei reviste de istorie a artei medievale din România de după 1989, *Ars Transilvaniae*³, Academicianul Marius Porumb a demonstrat că a te implica în susținerea domeniului de interes este un gest ce caracterizează oamenii de știință autentici, care au înțeles că a publica studii despre creațiile străvechi datorate oamenilor ce au viețuit în Transilvania în evul mediu - români, maghiari, sași, italieni, turci, șvabi, ruteni etc. – este o necesitate care trebuie susținută, în respectul adevărului și fără nici o reținere.

„Icoanele și pictura murală pe lângă valoarea artistică incontestabilă, ce atestă un nivel cultural, reprezintă în sine și prețioase surse documentare ale istoriei românești. Avem nenumărate cazuri, când o icoană sau mai multe, datate prin inscripții ce menționează donatori sau evenimente de epocă, ne atestă prezența în localități în care azi nu se mai conservă vechi biserici românești, existența cu multe secole din urmă a unor lăcașuri de cult aparținând celei mai numeroase etnii din Transilvania”⁴. Acest gând al Academicianului Marius Porumb aduce în atenție câteva aspecte de foarte mare importanță în ceea ce privește înțelegerea fenomenului artistic circumscris lumii românești, atât din punctul de vedere al complexității și valorii estetice cât și din perspectiva relației societate-artă. Mărturiile la care face referire Academicianul, dincolo de semnificația lor estetică, reușesc

³ *Ars Transilvaniae*, I, Editura Academiei Române, Cluj-Napoca, 1991 -

⁴ M. Porumb, *op. cit* p7

să întregească imaginea de ansamblu asupra istoriei unei etnii, perspectiva asupra realităților sociale în anumite intervale istorice, depunând mărturie și despre implicarea membrilor comunităților românești în susținerea actului de cultură.

Dintre multele cărți semnate de Academicianul Marius Porumb am pomeni, înainte de toate, *Icoane din Maramureș – Ikonen aus der Maramureș*⁵, *Pictura românească din Transilvania – Die rumänische Malerei in Siebenbürgen (sec. XIV-XVIII)*⁶, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania (sec. XIII-XVIII)*⁷, *Un veac de pictură românească din Transilvania (secolul XVIII)*⁸. În paginile acestora concluzia avansată și demonstrată pas cu pas de autor este cât se poate de firească: „Din Maramureș și Bihor, până în Țara Bârsei ori Secuime, din Câmpia Transilvaniei și valea Someșului în Hunedoara ori Mărginimea Sibiului din Țara Făgărașului în Munții Apuseni ori în părțile bănățene, întâlnești în cale la tot pasul, monumentele istorice și de artă românească, unele de o apreciazabilă vechime”⁹. De aici și până la a constata, așa cum a făcut-o și Academicianul Marius Porumb, că pictura de cult românească se particularizează printr-o unitate stilistică de lungă durată, nu a fost decât un pas¹⁰. Chiar Bihorul oferă exemple care confirmă cele mai sus enunțate. De altfel, Academicianul Marius Porumb subliniază că partea aceasta a României de astăzi, aflată în strânsă legătură cu Munții Apuseni încă de „la începuturile Evului Mediu – a fost [n.n.] - în sfera culturală bizantină și apoi post bizantină”¹¹, iar mai târziu „prin poziția sa geografică, într-un permanent contact cu arta occidentală”¹². Dovada cea mai grăitoare în

susținerea acestui punct de vedere este biserica de zid din Remetea Bihorului,
5 Idem, *Icoane din Maramureș – Ikonen aus der Maramureș*, Cluj-Napoca, 1975

6 Idem, *Pictura românească din Transilvania Die rumänische Malezei in Siebenbürgen (sec. XIV-XVIII)*, Cluj-Napoca, 1981

7 Idem, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania (sec. XIII-XVIII)*, București, 1998 (în continuare: M. Porumb, *Dicționar...*)

8 Idem, *Un veac de pictură românească din Transilvania (secolul XVIII)*, București, 2003 (în continuare: M. Porumb)

9 Idem, *Dicționar.....*, p. 7

10 C. Firea, C. Opreanu (coordonatori), *Artă, Istorie, Cultură. Studii în onoarea lui Marius Porumb*, Cluj-Napoca, 2003, p. 9-13

11 M. Porumb, *Un veac.....*, p. 61

12 *Ibidem*

unde într-un lăcaș de cult de secol al XIII-lea se păstrează două straturi de pictură, ambele aparținând veacului al XIV-lea, unul în stil bizantin și un altul în acela al Occidentului aceluși veac.

De asemenea, Academicianul s-a plecat constant asupra evidențierii creațiilor datorate zugravilor care au activat în Bihor între 1700 și 1800. A fost fascinat de personalitatea lui David Zugravu de la Curtea de Argeș, care în veacul al XVIII-lea s-a învrednicit să picteze biserici de lemn și icoane, mai cu seamă în Depresiunea Beiușului. Afiliat, și acesta, stilului postbrâncovenesc, în vogă atunci, Marius Porumb remarcă, pe bună dreptate, că: „Evoluția picturii murale și de icoane din Transilvania – a fost și (n.n.) – este în permanentă legătură cu fenomenul artistic din Țările Române extracarpate”¹³.

A-ți respecta înaintașii este o trăsătură de caracter caracteristică sufletelor alese. Formându-se spiritual și științific, alături de alți colegi de generație (M. Țoca, Ghe. Arion, N. Sabău, C. Popa, Alex. Avram, Ioan Godea etc.), la școala clujeană de istorie a artei sub îndrumarea Maestrului Virgil Vătășianu, avînd șansa unor dascăli de excepție precum Viorica Guy Marica, Domnia Sa și-a făcut o datorie de onoare din a cinsti memoria *Maestrului*. Sesiunile de comunicări dedicate Academicianului Virgil Vătășianu au contribuit la consolidarea statutului specializării istoria artei în interiorul științelor umaniste, precum și la susținerea cauzei școlii clujene de istoria artei, marginalizată după 1974 de autoritățile acelor vremuri. Un pas mare a fost făcut cu ocazia *Centenarului Virgil Vătășianu* (2002), când a reușit să-i aducă împreună pe aproape toți istoricii de artă români din centrele unde aceștia activau (București, Cluj-Napoca, Iași, Sibiu, Suceava, Oradea, Alba Iulia, Baia Mare etc., inclusiv pe cei din Basarabia). A rezultat astfel cea mai mare reuniune științifică de acest fel organizată după al doilea război mondial și tipărirea unui volum de sinteză, apărut în Editura Muzeului Țării Crișurilor – *Arta românească. Arta europeană. Centenar Virgil Vătășianu*¹⁴ -, întiiul cu această tematică după 1945. În acest volum și-au aflat locul toate vocile

¹³ Idem, *Dicționar....*, p. 7

¹⁴ M. Porumb, A. Chiriac (coordonatori), *Arta românească. Arta europeană. Centenar Virgil Vătășianu*, Oradea, 2002

autorizate în studierea fenomenului artistic românesc, și tocmai de aceea – spun coordonatorii volumului – „anul 2002 reprezintă pentru istoria artei din România, pentru cei ce slujesc acest domeniu, un moment important, de oglindire și evaluare”¹⁵. De oglindire a preocupărilor existente pe acest plan, de evaluare a calității demersului științific datorat acestora.

Omagiul adus *Maestrului și Dascălului* l-a propulsat pe Academicianul Marius Porumb în postura unui *lider* care servește interesele istoricilor de artă români contemporani, mai cu seamă ale celor preocupați de Evul Mediu, calitate accentuată și cu prilejul organizării altor câteva evenimente specifice, toate după 1990, evenimente de referință pentru generațiile care au luat parte la ele. Astfel, *Monumente istorice din România, valori ale patrimoniului cultural european, Simpozionul național de istoria artei “Virgil Vătășianu”*, ambele ajunse la a XII-a ediție, pot fi percepute ca manifestări care i-au impulsionat pe cercetătorii artei românești străvechi în a lucra la un înalt nivel științific, conștientizând importanța spiritului de echipă atunci când e vorba de protejarea bunurilor culturale, imobile și mobile, amenințate cu dispariția, asta mai cu seamă în condițiile în care vreme de peste zece ani (1990-2001) *Legile patrimoniului imobil și mobil* au lipsit cu desăvârșire. Din calitatea de *Președinte al Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice* Domnia Sa a promovat dialogul între specialiștii în domeniu, pentru a elimina arbitrariul din deciziile legate de patrimoniul imobil.

Participanți la multe dintre evenimentele pomenite aici au fost și istorici de artă orădeni - Ioan Godea, Maria Zintz, Ana Martin, Ramona Novicov, Agata Chifor, Aurel Chiriac etc. Relația de prețuire dintre cele două părți s-a consolidat și prin prezența Academicianului Marius Porumb în comisiile de doctorat ale Școlii Doctorale aparținând *Facultății de istorie, relații internaționale și științele comunicării* din cadrul Universității Oradea dar și ale istoricilor de artă orădeni în cele ale Universității „Babeș Bolyai”. Tot pe această linie se înscrie și participarea acestuia la reuniuni științifice patronate de instituții precum Universitatea Oradea sau Muzeul Țării Crișurilor.

Curriculum vitae este edificator asupra valorii omului și specialistului

¹⁵ *Ibidem*, p. 9

pe care îl omagiem astăzi. Pe baza acestuia, dar și a considerațiilor noastre din *Laudatio*, suntem îndreptățiți să susținem acordarea înaltului titlu științific de DOCTOR HONORIS CAUSA Academicianului Marius Porumb, cu convingerea că astfel cinștim o personalitate de seamă a științei românești, un specialist care în domeniul său de activitate, istoria artei românești, și-a asigurat un loc de necontestat în galeria celor care cu un profesionalism desăvârșit își împlinesc menirea, aceea de a susține cauza civilizației căreia îi aparțin. În cazul nostru a celei românești, în primul rând, civilizație aflată permanent la confluența a două areale geopolitice și culturale fundamentale pentru civilizația europeană, cel răsăritean și cel vestic.

COMISIA DE REDACTARE A LAUDATIO

PROF.UNIV.DR. AUREL CHIRIAC
PROF.UNIV.DR. AGNETA MARCU
CONF.UNIV. DR. GABRIELA DIANA BOHNSTEDT GAVRILAȘ
LECT.UNIV.DR. ȘTEFAN GAIE
LECT.UNIV.DR. TEOFIL ȘTIOP

CURRICULUM VITAE

Acad. Prof. Marius Porumb

Date personale:

Data și locul nașterii: 9 octombrie 1943, Grozești, județul Lăpușna

Adresa: Str. Mikszath Kalman nr. 3
RO 400503, Cluj-Napoca

Adresa de corespondență:

Institutul de Arheologie și Istoria Artei
Str. Mihail Kogălniceanu nr.12-14, clădirea nouă.
400084 Cluj-Napoca

Tel.: 0264 591125 (institut)

Fax: 0264 594470

E-mail: marpoacd@yahoo.com

Studii

- 1957-1961: Liceul Gh. Șincai Baia Mare
- 1961-1966: Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea Babeș-Bolyai
- 1973: Doctor în istorie, specialitatea istoria artei, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca (cond. științific Acad. Virgil Vătășianu)

Specializări

- 1971: Curs de civilizație și cultură bizantină, Ravenna, Italia
- 1977, 1978, 1980, 1981, 1984: Cursuri de civilizație bizantină, Bari, Italia

Experiența științifică și profesională

Evoluție profesională

CURRICULUM VITAE

- 1966-1990: Cercetător științific, Institutul de Istorie și Arheologie, Cluj-Napoca
- 1990-1992: Cercetător principal. III, Director adj., Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
- 1992-1994: Cercetător principal II
- 1992-prezent: Director Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
- 1993-2009: Membru corespondent al Academiei Române
- 1994-prezent: Cercetător principal I, Director al Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca
- 2009-prezent: Membru titular al Academiei Române

Activitate didactică

- din 1990: Conducător științific de doctorat în istorie, specializarea istoria artei, Universitatea Babeș-Bolyai
- 1990: Cursuri la Universitatea din Chișinău
- 1984-1985: Cursuri postuniversitare la invitația Academiei de Arte București
- din 2000: Profesor asociat la Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca
- membru al Marelui Senat al Universității Babeș-Bolyai Cluj Napoca

Limbi străine: franceză, italiană, maghiară, germană.

Funcții și responsabilități

- din 1985: Membru al Institutului Magna Graecia din Taranto – Italia
- **1990-1992: Membru al Comitetului Național a Muzeelor și Colecțiilor**
- 1996-2001 Vicepreședinte Comisia Națională a Monumentelor Istorice
- **Membru ICOMOS** (Consiliul Internațional pentru protecția monumentelor istorice al UNESCO)
- **Membru CIHA** (Consiliul Internațional de Istoria Artei)
- **Fondator și redactor responsabil al primei reviste de artă medievală din România “Ars Transsilvaniae”**

- Membru al Arbeitskreis fur Siebenburgische Landeskunde e.V. Heidelberg
- Președinte al Asociației “Ars Transsilvaniae” - România
- Președinte executiv Fundația “Virgil Vătășianu”
- Președinte al Asociației pentru Relații Culturale între România și Italia (ARCRI)
- **2001-2007: Președinte al Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice**
- **Membru Comisia Națională a Monumentelor din 1994.**
- Membru al Consiliului Științific al Editurii Academiei Române
- Membru al Consiliului științific al Muzeului de Arta Cluj Napoca
- Membru al Consiliului științific al Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei
- Membru al Consiliului științific al Muzeului Etnografic al Transilvaniei

Membru în colegii de redacție

- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie, Cluj-Napoca
- Studii și cercetări de istoria artei, București
- Revue Roumaine de l'histoire de l'art, București
- Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice
- Revista Monumentelor Istorice
- Apulum, Acta Musei Apulensis, Alba Iulia
- Acta Musei Napocensis, Cluj Napoca
- Ephemeris Napocensis, Cluj Napoca
- Ars Transsilvaniae, Fondator și redactor responsabil, Cluj Napoca
- Sargetia, Acta Musei Devensis, Deva.
- Biharea, Muzeul Țării Crișurilor, Oradea.
- Terra Sebus, Muzeul de Istorie, Sebeș.

Manifestări științifice internaționale

- 1975: Colocviul internațional de artă postbizantină București-Suceava-Iași
- 1978: Congresul Internațional Magna Graecia și Bizanțul, Taranto, Italia
- 1980: Congresul mondial de istorie, București

CURRICULUM VITAE

- 1980: Colocviul internațional privind arta medievală sud-est europeană, Belgrad, Iugoslavia
- 1995: Congres Arbeitskreis fur Siebenburgische Landeskunde
- 2002: Simpozionul „Centenar Virgil Vătășianu”
- 2004: Simpozionul româno-italian „Ștefan cel Mare 500”, Roma, Italia

Călătorii de studii

- Italia (1971, 1977, 1978, 1980, 1981, 1984, 1990, 1991, 1997, 1999, 2004, 2013)
- Grecia și Muntele Athos (1981)
- Franța (1980, 2006)
- Ungaria (1991, 2000)
- Germania (1992, 1995, 1998)

Distincții și premii

- 1995: *Diploma de onoare a Arhivelor Statului Cluj*
- 1997: *Diploma de onoare a Muzeului Național Cotroceni*
- **2001: Cetățean de onoare al municipiului Baia-Mare**
- **2002: Cetățean de onoare al municipiului Cluj-Napoca**
- 2002: *Diploma de onoare a Prefecturii județului Alba*
- 2002: *Premiul special la Salonul internațional de carte Oradea 2002 pentru vol. Artă românească, artă europeană. Centenar Virgil Vătășianu.*
- **2002: Cavaler al Ordinului Literelor și Artelor al Republicii Franceze**
- **2002: Decorat cu Ordinul Național Steaua României cu rang de Cavaler**
- **2003: Decorat cu Crucea Transilvană, Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Vadului Feleacului și Clujului**
- 2004: *Laureat al Premiului Virgil Vătășianu, al Fundației Virgil Vătășianu*
- **2005: Cetățean de onoare al Comunei Vad, jud. Cluj.**
- 2006: *Diploma de onoare a Universității 1 Decembrie 1918, Alba Iulia*
- **2007: Cetățean de onoare al Comunei Câlnic, jud. Alba.**
- **2009: Senior al Cetății, medalie conferită de Primăria municipiului**

Cluj Napoca

- **2010: Diploma Meritul Academic a Academiei Române**
- **2011: Diploma de Onoare a Patriarhiei Ortodoxe Române**
- **2012: Premiul Media de Excelență, Cluj Napoca 2012**

Referințe

- *Enciclopedia istoriografiei românești*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p.273.
- Vasile Drăguț, *Cercetări cu privire la arta medievală românească*, în vol. *Istoria științelor în România*. Istoriografia de artă, Ed. Academiei, București, 1979, p.175.
- *Nemuritorii. Academicienii români*, București, 1994, p.254-256.
- *Nemuritorii. Academicienii români*, București, 1995, p.243-245.
- Dorina Rusu, *Membrii Academiei Române (1866-1996)*, Iași, 1996, p. 295.
- Dorina Rusu, *Membrii Academiei Române (1866-1999)*, Editura Academiei Române, București, 1999, 430-431
- Nicolae Edroiu, în *Transylvanian Review*, VIII, 1999, nr. 3, p. 155-157.
- Clujeni ai secolului 20. Dicționar esențial, Casa cărții de știință, Cluj-Napoca 2000, p.266
- *Artă, istorie, cultură. Studii în onoarea lui Marius Porumb*, Editura Nereamia, Cluj-Napoca, 2003.
- *Dicționar Enciclopedic*, vol. V, Editura Enciclopedică, București, 2004, p. 462.
- Dan Fornade, *Personalități clujene (1800-2007)*, Casa cărții de știință, Cluj-Napoca, 2007, p.499-500
- Răzvan Theodorescu, *Un învățat patriot*, în *Apulum, Acta Musei Apulensis*, Alba Iulia, L, 2013, p.XII-XIII.
- Ana Dumitran, *Academicianul Marius Porumb la 70 de ani*, în *Apulum, Acta Musei Apulensis*, Alba Iulia, L, 2013, p. 1-17.
- Grigore Arbore, *Universul cărțurarului. Academicianul Marius Porumb la 70 de ani*, în *Ars Transsilvaniae*, Cluj Napoca, XXIII, 2013, p.5.16.
- Mihai Bărbulescu, *Academicianul Marius Porumb la 70 de ani*, în *Ephemeris Napocensis*, Cluj Napoca, XXIII, 2013, p.7-10.

Volume

- *Bisericile din Feleac și Vad, două ctitorii moldovenești din Transilvania*, Editura Meridiane, București, 1968.
- *Icoane din Maramureș – Ikonen aus der Maramureș*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975.
- *Pictura românească din Transilvania – Die rumänische Malerei in Siebenbürgen (sec. XIV-XVIII)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981.
- *Monumente istorice și de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului*, Editura Arhiepiscopiei, Cluj-Napoca, 1982 (coordonator și coautor).
- *Studii de istoria artei*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982 (în colaborare).
- *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania (sec. XIII-XVIII)*, Editura Academiei Române, București, 1998.
- *Monumente istorice de pe Valea Arieșului. Itinerarii culturale*, Editura Oscar Print, București, 2001 (în colaborare cu Ioan Opriș, Mihaela Bodea).
- *Biserica arhiepiscopală din Feleac. Ctitorie a lui Ștefan cel Mare*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2003.
- *Istoria românilor*, vol. V, Editura Enciclopedică, București, 2003, (coautor).
- *Istoria românilor*, vol. VI, Editura Enciclopedică, București, 2003, (coautor).
- *Un veac de pictură românească din Transilvania - secolul al XVIII-lea*, Editura Meridiane, București, 2003.
- *Biserica episcopală din Vad. Ctitorie a lui Ștefan cel Mare*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2004.
- *Ștefan cel Mare și Transilvania. Legături culturale și artistice moldo-transilvane în sec. XV-XVI*, Institutul Cultural Român, Cluj-Napoca, 2004.
- *Patrimoniul Cultural al României: Transilvania*, Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, Cluj Napoca, 2004 (Coordonator și autor)
- *Biserici de lemn din Maramureș*, Editura Academiei Române, București 2005

- *Patrimoniul natural și cultural al României. Munții Apuseni*, Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, Cluj Napoca, 2006 (coordonator și autor)
- *Istoria Transilvaniei*, vol. III, Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2007 (coautor) .
- *Cetatea Călnic*, Editura Academiei Române, 2007 (în colaborare cu Ciprian Firea).
- *Romania. Patrimoine Mondial .World Heritage*, Editura Institutul Național al Monumentelor Istorice, București, 2007 (coautor).
- *Orgile din România*, Universitatea de Vest din Timișoara, Timișoara, 2008 (coautor).
- *Gheza Vida – Centenar 1913 – 2013*, Editura Academiei Române – Editura Mega Cluj Napoca, 2013, 324 p., (Editor și coautor).

Editor, coordonator, prefețe

- *Omaggio a Dinu Adamesteanu*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 1996 (coordonator și autor).
- Virgil Vătășianu, *Metodica cercetării în istoria artei*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 1996 (editor și prefață).
- Virgil Vătășianu, *Arta în perioada Renașterii*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 2000 (editor și prefață).
- Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, Editura Fundației Culturale Române, Cluj-Napoca, 2001 (editor și prefață).
- Maria Zintz, *Zugravi din sudul Transilvaniei în secolele XVIII-XIX*, Oradea, 2001 (prefață).
- *Artă românească, artă europeană. Centenar Virgil Vătășianu*, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 2002 (coordonator și autor).
- Corina Simon, *Artă și identitate națională în opera lui Virgil Vătășianu*, Editura Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2002 (prefață).
- *Sub zodia Vătășianu. Studii de istoria artei*, Editura Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2002 (coordonator și autor).
- Daniela Marcu Istrate, *Cahle din Transilvania și Banat de la începuturi până la 1700*, Editura accent, Cluj Napoca, 2004, Cuvânt înainte, p.7-8.
- Agata Chifor, *Imaginarul sacru la Oradea. Între tradiție bizantină și baroc*,

Editura Arca, Oradea, 2008, p.5-6 (Prefață)

- Olimpia Coman-Sipeanu, *Icoane pe sticlă din patrimoniul Muzeului Astra din Sibiu. Colecția „Cornel Irimie”*, Editura Astra Museum, Sibiu, 2010.
- Ana Dumitran, Elena Daniela Cucui, Elena Mișu, Saveta Florica Pop, *Iacov Zugravul*, Alba Iulia, 2010 (Prefață)
- Ana Dumitran, Elena Daniela Cucui, Saveta Florica Pop, Elena Popescu, *Stan Zugravul*, Editura Altip, Alba Iulia, 2011 (Cuvânt înainte).
- Călin Anghel, *Evoluția urbanistică a orașului Sebeș*, Sebeș, 2011, p.7-10 (Cuvânt înainte).

Studii

- *Contribuții la cunoașterea unui meșter-zugrav din veacul al XVIII-lea – Nistor Zugrav din Feleac*, în *Studia Universitatis, Historia*, 1968, fasc. 1, p.21-30.
- *Icoane ale unui zugrav anonim din veacul al XVI-lea*, în *Acta Musei Napocensis*, 7, 1970, p.575-584.
- *Contribuții la cunoașterea unor zugravi din veacul al XVIII-lea din Transilvania*, în *Acta Musei Napocensis*, VIII, 1971, p.607-622.
- *Ușile împărătești de la Oncești și Budești Susani. Contribuții privind icoanele maramureșene din sec. XVII*, în *Studia Universitatis, Historia*, 16, 1971, fasc. 1, p.30-38.
- *Zugravii icoanelor “Paraclisului nou” din Șcheii Brașovului*, în *Acta Musei Napocensis*, IX, 1972, p.571-585.
- *Zugravii iconostasului bisericii Sf. Nicolae din Hunedoara*, în *Acta Musei Napocensis*, X, 1973, p.677-694.
- *Icoanele moldovenești ale bisericii de lemn din Urisiu de Jos, jud. Mureș*, în *Studia Universitatis, Historia*, 1973, fasc. 2, p.37-43.
- *La tradition artistique byzantine et les icones de Transylvanie*, în vol. *IIIe Congres international d'études du Sud-Est Européen*, București, 1974.
- *Vechi icoane din Șcheii Brașovului (sec.XVI-XVII)*, în *Revista Muzeelor și Monumentelor*, seria Muzeu, 1975, 12, nr.2, p.73-76.
- *Vechi icoane din Maramureș (sec. XV-XVIII)*, în *Studii și Cercetări de Istoria Artei*, tom 22, 1975, p.73-94.

- *Zugravi și centre românești de pictură în Transilvania secolului al XVIII-lea*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, XIX, 1976, p.103-125.
- *veche ctitorie românească – biserica din Cicău (jud. Alba)*, în *Acta Musei Napocensis*, XIII, 1976, p.285-291.
- *Vechi icoane românești din Transilvania (sec. XV-XVI)*, în *Revista Muzeelor și Monumentelor*, seria Monumente istorice și de artă, 1977, 46, nr.1, p.51-61.
- *Zugravi de școală brâncovenească din Transilvania primei jumătăți a secolului al XVIII-lea*, în “*Ștefan Meteuș la 85 de ani*”, Cluj-Napoca, 1977, p.413-416.
- *Ștefan Zuravul de la Ocnele Mari*, în *Acta Musei Napocensis*, XIV, 1977, p.401-406.
- *Inscripții medievale românești din Transilvania*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, XXI, 1978, p.307-318.
- *Biserica ortodoxă din Gârbova de Sus (jud. Alba). Un vechi monument de arhitectură medievală românească*, în *Acta Musei Napocensis*, XV, 1978, p.307-315.
- *Vechi inscripții românești din jud. Mureș (sec. XV-XVIII)*, în *Marisia*, VIII, 1978, p.107-120 (în colaborare cu N. Sabău).
- *Contribuții privind pictura românească din sec. XVIII în jurul orașului Turda*, în *Potaissa*, 1978, p.111-113.
- *Pictura icoanelor din Moisei și iradierea ei în zonele înconjurătoare în veacul al XVII-lea*, în *Marmația*, 4, 1978, p.325-340.
- *Inscripții românești din Transilvania (sec. XIV-XVIII)*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, XXII, 1979, 265-277.
- *Două ctitorii românești din sec.al XVI-lea: biserica Sf. Gheorghe și mănăstirea Lupșa*, în *Acta Musei Napocensis*, XVI, 1979, p.621-631.
- *Relații artistice în pictura românească din Transilvania și Banat în sec. al XVIII-lea*, în *Tibiscus*, V, 1979, p.233-236.
- *Ctitori și artă românească în Transilvania sec. al XV-lea*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, XXIII, 1980, p.97-121.
- *Vechea biserică din Galda de Jos (jud. Alba), un monument al arhitecturii medievale românești din Transilvania*, în *Acta Musei Napocensis*, XVII, 1980, p.517-529.
- *Mihai Viteazul, ocrotitor al artei și culturii românești din Transilvania*, *Potaissa*, II, 1980, p.195-205.

- *Legături artistice și culturale între Țara Maramureșului și celealte ținuturi românești în sec. XVIII, în Marmația, V-VI, 1979-1981, p.513-520 (în colaborare cu I. A. Pop).*
- *Arta românească din Transilvania și legăturile sale cu Moldova din timpul lui Ștefan cel Mare, în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca, XXIV, 1981, p.171-195.*
- *Pictura vechilor biserici din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului, în Monumente istorice și de artă religioasă, Editura Arhiepiscopiei, București, 1982, p.43-52.*
- *Biserici de lemn din Țara Maramureșului, în Monumente istorice și de artă religioasă, Editura Arhiepiscopiei, București, 1982, p. 99-130.*
- *Vechi biserici românești din sec. XIII-XVI, în Monumente istorice și de artă religioasă, Editura Arhiepiscopiei, București, 1982, p. 75-98.*
- *O piesă necunoscută de argintărie de la Matei Basarab, în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca, XXV, 1982, p.217-221.*
- *Vechi inscripții românești din Transilvania, în Acta Musei Napocensis, XX, 1983, p.763-770.*
- *Imaginea-document în pictura din Transilvania, în Noi cercetări în domeniul istoriei artei românești, București, 1983, p.68-72.*
- *Iacov din Rășinari, pictor al monumentelor românești din zona centrală a Transilvaniei în sec. XVIII, în Marisia, XIII-XIV, 1983-1984, p.387-393.*
- *Pictori sălăjeni din sec. al XVIII-lea, în Acta Musei Porolisensis, 8, 1984, p.793-800.*
- *Rășinari, un centru de pictură din secolul al XVIII-lea, în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca, XXVI, 1983-1984, p.377-391.*
- *Un valoros ansamblu de pictură și sculptură din secolul al XVIII-lea la Vadul Crișului, în Acta Musei Napocensis, XXI, 1984, p.361-372.*
- *Documente privind vechi ctitorii românești din Transilvania, în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca, XXVII, 1985-1986, p.475-484.*
- *Breasla pictorilor români fondată la Gherla în 1777, în Acta Musei Napocensis, XXII-XXIII, 1985-1986, p.611-620.*
- *Ctitoria Sărăcineștilor din Sălașul de Sus (jud. Hunedoara), în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca, XXVIII, 1987-1988, p.157-176. (în colaborare cu A. A. Rusu)*
- *Noi date privind activitatea unor pictori români în Sălaj în secolul al*

- XVIII-lea, în *Acta Musei Porolissensis*, XII, 1988, p.883-892.
- *500 ani de la zidirea bisericii arhiepiscopale din Feleac, ctitoria lui Ștefan cel Mare*, în *Îndrumător bisericesc*, Alba Iulia, XII, 1988, p. 29-36.
 - *Pictura veche maramureșeană, tezaur de istorie și artă*, în *Îndrumător bisericesc*, Cluj-Napoca, 1989, p.149-151.
 - *Frescele de la Răchitova*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, XXIX, 1989, 103-115.
 - *Expoziția Icoane vechi românești din Transilvania, un autentic eveniment cultural la Cluj-Napoca*, în *Revista Muzeelor*, XXVII, 1990, nr. 5, p.3-7.
 - *Două decenii de afirmare artistică românească. Epoca lui Inochentie Micu*, în *Revue de Transylvanie*, I, 1991, p.54-70.
 - *La diffusion de l'art de l'époque de Brancovan en Transylvanie*, în *Ars Transsilvaniae*, I, 1991, p.17-30.
 - *L'Association des peintres roumains fondée à Gherla en 1777*, în *Ars Transsilvaniae*, II, 1992, p.49-56.
 - *Icoane inedite din Transilvania secolului al XVI-lea*, în *Ars Transsilvaniae*, III, 1993, p.57-64.
 - *Arta românească din Transilvania în Epoca lui Ștefan cel Mare*, în *Pagini transilvane*, 1, 1993, Cluj-Napoca, p.79-87.
 - *Șcheii Brașovului - un remarcabil centru de pictură din secolul al XVIII-lea*, în *Ars Transsilvaniae*, IV, 1994, p.67-81.
 - *Picturile murale și icoanele, tezaur artistic al bisericilor de lemn din Maramureș*, în vol. *Trasee turistice și istorice*, Fundația Hanns Seidel, București, 1994, p.100-106.
 - *Pictori și centre artistice din Munții Apuseni în secolul al XVIII-lea*, în vol. *David Prodan - Puterea modelului*, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1995, p.109-114.
 - *Inscripții inedite de la Orăștie*, în *Acta Musei Napocensis*, 31.II, 1995, p.275-278.
 - *Pictura exterioară din Transilvania (sec. XVIII)*, în *Ars Transsilvaniae*, V, 1995, p.57-68.
 - *Coriolan Petranu (1893-1945) - cercetător al artei transilvane*, în *Ars Transsilvaniae*, V, 1995, p.5-14 (în colaborare cu N. Sabău).
 - *L'Heritage culturel et ses caractéristiques. Aspects régionaux des l'évolution artistique*, În *Omaggio a Dinu Adamesteanu*, Clusium, Cluj-Napoca, 1996, p.271-276.
 - *Catedrala Sf. Treime din Blaj la 1751*, în *Acta Musei Napocensis*, 32.II,

- 1996, p.353-358.
- *Pictori maramureșeni din sec. XVII-XVIII în colecțiile Muzeului de Artă din Baia Mare*, în *Ars Transsilvaniae*, VI, 1996, p. 49-56.
 - *Gheza Vida (1913-1980)*, în *Academica*, revistă de știință, cultură și artă, Academia Română, anul VI, 1996, nr.6-8, p.66.
 - *Virgil Vătășianu (1902-1993)*, în *Academica*, revistă de știință, cultură și artă, Academia Română, anul VI, nr.6-8,p.66.
 - *Conservarea Patrimoniului cultural prin preluare și revitalizare. Monumente istorice din ținutul Bistriței*, în *Revista Bistriței*, X-XI, 1997, p.241-254.
 - *Die Ausmalung der Knesenstiftungen*, în *Transylvanian Review*, VI, 2, 1997, p.3-26.
 - *95 ans depuis la naissance de l'academicien Virgil Vătășianu (1902-1993)*, în *Transylvanian Review*, VI, nr. 2, 1997, p.64-67.
 - *Profil: Dr. Phil. Christoph Machat*, în *Transylvanian Review*, VI, 1997, nr. 3, p. 38-43.
 - *Un portret necunoscut al lui Inochentie Micu de la Mănăstirea Râmeț*, în *Ars Transsilvaniae*, VII, 1997.
 - *Sigiliul mănăstirii Vadului*, în *Buletinul Comisiei de heraldică, genealogie și sigilografie a Academiei Române*, I-II, 1995-1996, Cluj-Napoca, 1998, p.131-134.
 - *La peinture exterieure de la Transylvanie (XVIIIe siecle)*, în *Transylvanian Review*, VIII, 4, 1999, p.31-55.
 - *Der Umgang mit dem Erbe – Bewahrung durch übereignung am Beispiel Nordsiebenbürgens*, în *Ars Transsilvaniae*, VIII-IX, 1998-1999, p. 145-152.
 - *Profil: Dinu Adameșteanu*, în *Transylvanian Review*, X, 2001, nr. 2, p. 112-115.
 -
 - *Coriolan Petranu (1893-1945) – chercheur de l'art transylvain*, în *Transylvanian Review*, X, 2001, nr. 1, p. 49-58 (în colaborare cu N. Sabău).
 - *Maramureș – tezaur de artă românească*, în *Grai maramureșean și mărturie ortodoxă*, Baia Mare, 2001, p. 322-325.
 - *Pictura religioasă din Transilvania – document de istorie românească*, în *Logos. Arhiepiscopului Bartolomeu al Clujului la împlinirea vârstei de 80 de ani*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2001, p. 398-402.
 - *Rășinari – Centru de pictură din secolul XVIII*, în *Revista Transilvania*,

- anul XXXI (CVII), Sibiu, 2001, nr.3, p.31-33.
- *Grigore Ranite – un pictor craiovean pelerin în Transilvania*, în *Artă românească, artă europeană. Centenar Virgil Vătășianu*, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 2002, p. 173-180.
 - *Sub zodia Vătășianu*, în *Sub zodia Vătășianu. Studii de istoria artei*, Ed. Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2002, p. 7-10.
 - *Biserica de lemn – credință, istorie și simbol al satului românesc transilvan*, în *Nicula. Icoana neamului*, Ed. Ecclesia, Nicula, 2002, p. 63-67.
 - *Pictori din Țara Românească în ținuturile hunedorene în secolul al XVIII-lea*, în vol. omagial Mircea Păcurariu, Cluj-Napoca, 2002, p. 381-384.
 - *Centenar acad. Virgil Vătășianu*, în *Academica*, Revistă de știință, cultură și artă editată de Academia Română, anul XII, 138, nr.1, aprilie 2002, p.22-23.
 - *Vestiții inedite de la Vad*, în *Ars Transsilvaniae*, XII-XIII, 2002-2003, p. 77-79.
 - *Mihai Viteazul, ctitor și ocrotitor al artei și culturii românești din Transilvania*, în vol. *Mihai Viteazul și Transilvania*, Ed. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2005, p. 143-152.
 - *Artă și artiști la Abrud în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, în *Studii de istorie medievală și premodernă. Omagiu profesorului Nicolae Edroiu, membru corespondent al Academiei Române*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2003, p.177-182.
 - *Pictura maramureșeană în secolul al XVIII-lea*, în *Arta istoriei, Istoria artei, Academicianului Răzvan Theodorescu la 65 de ani*, Editura Enciclopedică, București, 2004, p. 197-216.
 - *Date noi privind biserica brâncovenească din Făgăraș*, în *Ars Transsilvaniae*, XIV-XV, 2004-2005, 163-166.
 - *Pictori din secolul al XVIII-lea la Turda și în împrejurimi*, în *Națiune și Europnitate. In Honorem Magistri Camilli Mureșanu*, Editura Academiei Române, București, 2007, p.146-150.
 - *Îcônes roumaines du XVI ème siècle en Transylvanie*, în *Ars Transsilvaniae*, XVIII, 2008, p.145-150.
 - *Patrimonium Apulense – un demers necesar*, în *Patrimonium Apulense*, VII-VIII, Alba Iulia, 2008, p. 7-8.
 - *Suzana More Heitel (1947-2008)*, în *Ars Transsilvaniae*, XVIII, 2008, p.195-198.
 - *Prospectul – Partea vizibilă a orgii. Preliminarii la Repertoriul orgilor din*

România, în *Ars Transsilvaniae*, XIX, 2009, p.121-130.

- *De la „Istoria artei feudale în Țările Române” la revista „Ars Transsilvaniae”*, în *Ars Transsilvaniae*, XX, 2010, p. p.5-7.
- *Icoana românească din Transilvania. Imagine sacră și document de istorie națională*, în *Tabor. Revistă de cultură și spiritualitate românească*, anul IV (2010), nr. 2, p. 35-40.
- *Gravorul sibian Georg Beer și antimisul Episcopului Inochentie Micu*, în *Ars Transsilvaniae*, XXI, 2011, p.79-84.
- *Prof. András Kovács la 65 de ani*, în *Ars Transsilvaniae*, XXI, 2011, p.177-184.
- *Tezaur de artă veche românească: Opere ale unor pictori din secolul XVIII. Expoziție de icoane, Centrul Cultural Internațional Cetatea Călnic,(cronică)* în *Ars Transsilvaniae*, XXI, 2011, p.185-186.
- *Fecioarele înlăcrimate ale Transilvaniei, Expoziție organizată la Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia, 14 octombrie – 11 noiembrie 2011, cronică* în *Ars Transsilvaniae*, XXI, 2011, p. 187-188.
- *Virgil Vătășianu (1902-1993)*, în *Academica*, Revistă editată de Academia Română, Anul XXII, 257, nr.3, martie 2012, p. 36-37.
- *Săliștea, mărgăritarul românesc al Ardealului*, în vol. *Picu Pătruț – ultimul mare miniaturist al Europei, Expoziție și catalog, Ed. Muzeul Țăranului Român, București, 2012, p.9-16.*
- *Săliștea, the Romania Pearl of Transylvania*, în vol. *Picu Pătruț – The Last great Miniaturist of Europe, Exhibition and Catalogue, National Museum of Romanian Peasant, București, 2012, p.43-50.*
- *Nicolae Cretanul, un pictor de la curtea lui Mihai Viteazul, prezent în Clujul sfârșitului de veac XVI, în Mituri și legende din tradiția multimilenară a Clujului, Casa Cărții de Știință, Cluj Napoca, 2012, p.56.*
- *Itinerarii transilvane ale pictorului David de la Curtea de Argeș*, în vol. *Interferențe intelectuale. Studia in honorem Aurel Chiriac Sexagenarii*, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 2012, p.433-437.
- *Academicianului Dinu C.Giurescu omagiu*, în vol. *Destin istoric. In Honorem Dinu C.Giurescu*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012, p.25.
- *Muzeul Mitropoliei Clujului*, în *Ars Transsilvaniae*, XXII, 2012, p.5-24.
- *Acad. Virgil Vătășianu (1902-1993) 110 ani dela naștere*, în *Ars Transsilvaniae*, XXII, 2012, p.163-165.
- *Prof.univ.dr. Corina Popa, istoric de artă și dascăl devotat al învățământului*

universitar românesc, Ars Transsivaniae, XXII, 2012, p.167-170.

- *Centenar Gheza Vida 1913-2013, în Academica*. Revista editată de Academia Română, nr.268, Anul XXIII, 2013, nr.2, februarie, p.58-61.
- *Maestrul Traian Moldovan la 75 ani*, în volumul *Traian Moldovan – Documentar biobibliografic aniversar*, Baia Mare, 2013, p. 5-7.
- *Prof.univ.dr. Cornel Tatai-Baltă, dascăl devotat, prestigios istoric și critic de artă*, în vol. *Imagine, Tradiție, Simbol. Profesorului Cornel Tatai-Baltă la 70 de ani*, Editura Mega,2014, p.31-33.
- *Argintărie transilvăneană la Muntele Athos*, în vol. *Imagine, Tradiție, Simbol. Profesorului Cornel Tatai-Balta la 70 de ani*, Editura Mega, p.341-347.
- *Constantin Brâncoveanu și Transilvania. Arta brâncovenească – simbol al credinței și al neamului românesc*, în vol. *Conferința națională Contemporaneitatea tradiției. Identitate și alteritate, 30-31 octombrie 2014, Baia Mare*, Editura Etnologică, București, 2014, p. 33-38.
- *Arta brâncovenească din Transilvania*, în *Academica*, anul XXIV, 2014, nr.6-7, p.32-34.

Recenzii

- Corina Nicolescu, *Argintăria laică și religioasă în Țările Române (sec. XIV-XIX)*, București, 1968, în *Studia Universitatis, Historia*, fasc.2,
- Ion Apostol Popescu, *Arta icoanelor pe sticlă de la Nicula*, Ed. Tineretului, 1969, în *Studia Universitatis, Historia*, 1970, fasc. 2, p. 148-149.
- Vasile Drăguț, *Pictura murală din Transilvania (sec. XIV-XVI)*, Ed. Meridiane, București, 1970, în *Studia Universitatis, Historia*, 1971, fasc. 1, p. 130-131.
- Iuliana Dancu, Dumitru Dancu, *Pictura țărănească pe sticlă*, Ed. Meridiane, București, 1975, în *Studii și cercetări de istoria artei*, tom 24, 1977, p. 152-153.
- Cristina Lucia Bica, Iacob Mârza, *Psaltirea lui David cu calendar*, Ed. Meridiane, București, 1977, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, XXI, 1978, p. 502-503 (în colaborare cu Nicolae Bocșan).
- André Guillou, *Aspetti della civiltà bizantina in Italia*, în *Studia Universitatis, Historia*, 1978, fasc. 1, p. 77-78.
- Anca Pop Bratu, *Pictura Murală maramureșeană*, Ed. Meridiane,

- București, 1982, în *Acta Musei Napocensis*, XX, 1983, p. 927-928.
- Horia Medeleanu, *Valori de artă veche românească în colecția Mănăstirii Sfântul Simion Stâlnicul din Arad-Gai*, Editura Episcopiei Aradului, Arad, 1986, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, XVIII, 1987-1988, p. 681-683.
 - Ioana Cristache-Panait, *Biserici de lemn, monumente istorice din Episcopia Alba Iuliei, mărturii de continuitate și creație românească*, Ed. Episcopiei Ortodoxe Române, Alba Iulia, 1987, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, XXIX, 1988-1989, p. 614-618.
 - Costanza Segre Montel, Fulvio Zuliani, *La pittura nell'Abazia di Nonantola. Un refettorio affrescato di età romanica*, Comune di Nonantola, Assessorato alla Cultura, 1991, 192 p., în *Ars Transsilvaniae*, II, p. 214.
 - B. Muradin Katalin, *Faragott köszoszékek Erdélyben*, Ed. Metem-Polis, Budapesta-Cluj Napoca, 1994, în *Ars Transsilvaniae*, V, 1995, p. 195.
 - Ioan Godea, *Biserici de lemn din România (nord-vestul Transilvaniei)*, Ed. Meridiane, București, 1996, în *Ars Transsilvaniae*, VI, 1996, p. 187.
 - Aurel Chiriac, *David Zugravu*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996, în *Ars Transsilvaniae*, VI, 1996, p. 188.
 - *Muzeul Național de Artă Cluj. Galeria Națională*, Cluj-Napoca, 1998, în *Ars Transsilvaniae*, VII, 1997, p. 216-217.
 - Aurel Chiriac, *Pictura bisericilor de lemn românești din Bihor în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea*, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 1999, în *Ars Transsilvaniae*, VIII-IX, 1998-1999, p. 376-378.
 - Tereza Sinigalia, *Mihai Viteazul ctitor*, Ed. Vreimea, București, 2001, în *Ars Transsilvaniae*, X-XI, 2000-2001.
 - Demir Dragnev, Igor Cașu, Emil, Dragnev, Virgil Pâslariuc, Ștefan cel Mare și Sfânt în contextul epocii sale și al posterității, Editura Civitas, Chișinău, 2004. în *Ars Transsilvaniae*, XIV-XV, 2004-2005, p.243
 - Susana Andea, Avram Andea, *Transilvania. Biserici și preoți*, Editura Supergraph, Cluj-Napoca, 2005. în *Ars Transsilvaniae*, XIV-XV, 2004-2005, p.243-244
 - Dana Jenei, *Pictura murală gotică din Transilvania*, Ed. Noi Media Print, București, 2007. în *Ars Transsilvaniae*, XVIII, 2008, p. 181-182.
 - Felician Roșca, Ștefan Enyedi, Ciprian Firea, *Orga de la Câlnic, jud. Alba. Standardele de restaurare ale unei orgi. Un meșter priceput și orgile lui minunate*, Editura Brumar, Timișoara, în *Ars Transsilvaniae*, XVIII,

2008, p.183.

- Ștefan Ionescu, *Covoare otomane din Transilvania*, Verduci Editore, Roma, 2006, în *Ars Transsilvaniae*, XVIII, 2008, p.188-190.
- Dorina Sabiina Pârvolescu, *Pictura românească din Banat. Secolul al XVIII-lea*, Editura Graphite, Timișoara, 2006, în *Ars Transsilvaniae*, XIX, 2009, p.157-159.
- Walther Konschitzky, *Arhitectura populară din Banat. Stil și ornamentică*, Fundația Interart Triade, Timișoara, 2006, în *Ars Transsilvaniae*, XIX, 2009, p.157-159.
- Walther Konschitzky, *Porțile Timișoarei*, Fundația Interart Triade, Timișoara, 2005, în *Ars Transsilvaniae*, XIX, 2009, p.163-164.
- *Confluențe. Repere europene în arta transilvăneană; Convergences. European Landmarks in Transylvanian Arts; Konfluenzen. Europäische Bezüge der siebenburgischen Kunst*, Catalog de expoziție, Concept și coordonare Daniela Dâmboiu, Iulia Mesea, Palatul Brukenthal, Sibiu, 2007, în *Ars Transsilvaniae*, XX, 2010, p.123-124.
- Emil Dragnev, *O capodoperă a miniaturii din Moldova medievală. Tetraevanghelul de la Elizavetgrad și manuscrisele grupului Parisinus craecus 74*, Editura Civitas, Chișinău, 2004, în *Ars Transsilvaniae*, XX, 2010, p.125-127.
- Florian Dudaș, *Gravurile românești vechi din biserica satului Muncelu Mare (Hunedoara)*, Editura Lumina, Oradea, 2005, în *Ars Transsilvaniae*, XX, 2010, p.128-129.
- Langi Jozsef, Mihaly Ferenc, *Erdely falkepek es festett faberendezesek*, I, Budapest, f.a., în *Ars Transsilvaniae*, XX, 2010, p.130-131.
- *Középkori falképek Erdélyben, értékmntes a Teleki László alapítvány támogatásával*, Budapest, 2008, 364 p.; în *Ars Transsilvaniae*, XXI, 2011, p.168-170.
- Călin Anghel, *Evoluția urbanistică a orașului Sebeș*, Sebeș, 2011, 296 p.; în *Ars Transsilvaniae*, XXI, 2011, p.173-174.
- Olimpia Coman-Sipeanu, *Icoane pe sticlă din patrimoniul Muzeului Astra Sibiu. Colecția Cornel Irimie*, Editura Astra Muzeum, Sibiu, 2010, 196 p.; în *Ars Transsilvaniae*, XXI, 2011, p.175-176.
- Corina Popa, Ioana Iancovescu, *Mănăstirea Hurezi*, Editura Simetria, 2009, 296 p. în *Ars Transsilvaniae*, XXII, 2012, p.173-175.
- Mihaela Proca, *Un veac de artă ortodoxă în Țara Bârsei (1734+1838)*, Cuvânt înainte de Acad. Răzvan Theodorescu, București, 2011, 280 p., 92 imagini color, în *Ars Transsilvaniae*, XXII, 2012, p.192-194.

LECTIO MAGISTRALIS

ICOANA ROMÂNEASCĂ DIN TRANSILVANIA.

IMAGINE SACRĂ ȘI DOCUMENT
DE ISTORIE NAȚIONALĂ

Icoana românească din Transilvania. Imagine sacră și document de istorie națională

În spațiul românesc, în Muntenia și Oltenia, în Moldova, Basarabia și Bucovina, în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, icoanele au un rol deosebit de important în cult, fiind specifice bisericii ortodoxe și tradiției bizantine. Inițial, denumirea de **icoană** își are originea în limba română din termenul grecesc *εἰκών* (eikon), care înseamnă chip, portret sau imagine. Astăzi, în accepțiunea istoricilor de artă, a cercetătorilor fenomenului artistic, icoana este considerată obiect de cult și operă de artă, creată pentru bisericile ortodoxe, având o mare răspândire în lumea bizantină și postbizantină, fiind realizată în tehnica picturii tempera pe panouri de lemn.

Icoanele împodobesc bisericile românești, formând tâmpilele sau iconostasele, separând absida altarului de naos. Icoanele sunt adesea folosite ca simbol sacru la troițele de drum, la fântâni și izvoare, icoană de hram pe fațadele bisericilor, sau a unor clădiri de interes obștesc, dar și ca podoabă protectoare a casei și familiei. Icoana îl însoțește pe creștinul ortodox de la leagăn la mormânt.

Transilvania conservă un patrimoniu cultural artistic românesc de o excepțională și inestimabilă valoare, un adevărat tezaur pentru istoria noastră națională, atestând o veche și o continuă viață religioasă. Peste tot unde au trăit și trăiesc românii, se înalță la tot pasul lăcașuri de închinăciune, dovezi ale credinței și statorniciei, monumente istorice și de artă, unele de o mare vechime. Ctitoriile creștinești ale românilor sunt toate împodobite cu icoane și pictură murală, adevărate rugăciuni înălțate către Dumnezeu, pictate pe zidurile sfintelor lăcașuri. Cunoașterea evoluției în timp a acestor monumente ale istoriei și artei religioase românești este întregită, nu o dată, de inscripțiile săpate în piatră, dăltuite în lemn ori metale prețioase, pictate sau incizate în tencuiala zidurilor, fiecare constituind importante izvoare documentare.

Icoanele și pictura murală, pe lângă valoarea artistică incontestabilă,

ce atestă un anumit nivel cultural și o activă viață religioasă, reprezintă în sine prețioase surse documentare pentru istoria românească. Avem nenumărate cazuri, când o icoană sau mai multe, datate prin inscripții, ce menționează ctitori și donatori sau evenimente din epocă, adevărate prezențe în localități în care azi nu se mai păstrează vechile biserici, existența cu multe secole în urmă a unor lăcașuri de cult aparținând românilor transilvăneni. Inscripții minuscule, ascunse adesea în faldurile veșmintelor sfinte, pe tronurile împodobite cu vrejuri din icoanele împărătești, sau caligrafiate cu migală în locuri cu totul neașteptate, menționează pe pictori sau pe donatori.

Cele mai vechi ansambluri de pictură murală ortodoxă din Țările Române se află în Transilvania, așa cum și primul pictor român cunoscut, Teofil Zugravul, este atestat tot pe aceste meleaguri, de inscripția din 1313 a frescei de la biserica din Strei Sângeorgiu (jud. Hunedoara). La Mănăstirea Râmeț, pictura murală a fost realizată de pictorul Mișu de la Crișul Alb, care menționează în pisania din anul 1376 numele Arhiepiscopului Ghelasion și al regelui Ludovic cel Mare. Adevărate cronicile murale sunt inscripțiile pictate pe pereții bisericilor ortodoxe de la Crișior (1411) și Ribița (1417), tablourile votive înfățișând pe ctitori, reprezintă documente importante ale unei secvențe de viață românească. Biserica Sfântul Nicolae din Hunedoara conservă în interiorul ei valoroase icoane din veacul al XV-lea provenind de la Mănăstirea Plosca, iar decorul mural datează din 1654, după cum relatează pisania din naos, reflectând legături artistice venite de la sudul Carpaților din Țara Românească.

Din secolele al XV-lea și al XVI-lea se conservă numeroase icoane transilvănene, unele de o excepțională valoare, ce demonstrează stilistic și documentar legături cu centrele artistice ale Moldovei și ale Țării Românești. Din secolul al XVI-lea menționăm minunatele icoane de la Urisiu de Jos realizate de un pictor rămas anonim din Moldova, datând din anul 1539, cum menționează inscripția donatorului care le dăruiește bisericii din satul mureșan. Două triptice, unul datat în anul 1555, se află în biserica de lemn de la Agârbiciu și un altul din anul 1563 de la biserica de lemn din Bica, este în prezent în patrimoniul Muzeului Național de Artă al României, fiind valoroase opere datorate unor pictori de școală moldavă. Aceleași ambianțe artistice din prima jumătate a secolului al XVI-lea din Moldova bisericilor cu pictură

murală exterioară, provin mai multe icoane respectiv Maica Domnului cu Pruncul Hodighitria de la Dezmir, jud. Cluj, icoanele de la Nadăș și Păniceni, din acelaș județ, conservate în prezent la Muzeul Mitropoliei Clujului. Influențele artistice vin, uneori, dinspre Țara Românească, din centrele artistice de la sudul Carpaților, ca în cazul icoanei *Eleusa* din 1564 din biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului, remarcabilă pictură de influență italo cretană.

Între performanțele artistice din ambianța românească din Transilvania, considerăm că trebuie menționată apariția picturii murale exterioare, încă la începutul celui de-al XV-lea veac (bisericile ortodoxe hunedorene de la Strei, Ostrov, Peșteana, Crișcior), fenomen artistic ce îl întâlnim la sfârșitul secolului al XV-lea și la începutul veacului următor și la unele biserici săsești, ansamblurile murale având uneori o paternitate artistică românească (fresce și fragmente de picturi murale exterioare păstrându-se la bisericile evanghelice din Dârlos, Curciu, Tătărlăua, Motiș, Copșa Mare, Mediaș). Primele picturi murale exterioare din Transilvania, realizări modeste ca manifestare, premerg cronologic cu un secol înfloritoare evoluție a frescei de pe fațadele bisericilor bucovinene din epoca rareșiană.

În veacurile următoare textele scrise pe icoane sau picturi murale se înmulțesc semnificativ. Pe baza acestor inscripții, pisanii și pomelnice, ca și pe baza unor izvoare documentare, se poate reconstitui o fascinantă istorie a picturii religioase din Transilvania, în care se relevă o intensă activitate artistică la care participă numeroși pictori, se poate detecta circulația lor și itinerariile străbătute, legăturile cu principalele centre artistice.

Evoluția picturii murale și de icoane din Transilvania este într-o permanentă legătură cu fenomenul artistic din Țările Române extracarpatiche. Miile de icoane pictate pe lemn, pictura murală a bisericilor de lemn sau de zid, confirmă nu numai prin inscripții sau izvoare documentare de arhivă, dar și prin evoluția stilistică, un proces de progresivă unificare culturală și artistică, definitoriu pentru devenirea noastră istorică.

Spre sfârșitul secolului al XVII-lea, în anul 1681 nobilul român Ioan Cupșa donează Mănăstirii Nicula icoana înfățișând pe *Maica Domnului cu Pruncul, Hodighitria*, operă atribuită pictorului Luca din Iclod. În 1694 *Hodighitria* de la Nicula a lăcrimat, devenind

obiect de adorare și prilej de pelerinaje pentru credincioșii veniți din întreaga Transilvanie, dar și mai de departe, dincolo de fruntariile principatului. Icoana miraculoasă de la Nicula s-a bucurat de o atenție deosebită din partea contemporanilor, indiferent de confesiunea religioasă, iar datorită celebrității sale s-au realizat numeroase copii, mai mult sau mai puțin fidele. Fenomenul religios și artistic desfășurat de-a lungul timpului în jurul icoanei de la Nicula este de o amploare puțin obișnuită. În satul din preajma mănăstirii s-a dezvoltat un centru de pictură pe sticlă încă din secolul al XVIII-lea, primele icoane fiind reprezentări ale icoanei miraculoase.

Secolul al XVIII-lea este în Transilvania o adevărată explozie artistică românească, fiind cunoscuți în prezent, datorită cercetărilor sistematice, peste trei sute de pictori activi, ce decorează cu pictură murală și icoane bisericile din provincia intracarpatică și nu puține sunt cazurile în care artiștii circulă de o parte sau alta a Carpaților. Merită, de asemenea, de subliniat aportul artiștilor români transilvăneni în provinciile extracarpatiche, inscripții și semnături atestând prezența lor la edificii religioase din Muntenia și Oltenia, din Moldova și Basarabia, ori din mediul ortodox din Serbia, Ungaria și Slovacia.

În Transilvania primei jumătăți a secolului al XVIII-lea se manifestă în pictură un puternic curent brâncovenesc și postbrâncovenesc, sub influența școlii de pictură dela sudul Carpaților, propagat cu vigoare de reprezentanții centrelor artistice din Șcheii Brașovului, Rășinari sau Făgăraș, care sunt într-un permanent contact cultural cu Țara Românească.

Stilul brâncovenesc este prezent în pictura icoanelor și în fresca bisericilor românești din Banat și sudul Transilvaniei, până în zonele nordice ale provinciei. Este semnificativ pentru tendințele de menținere a tradițiilor iconografice ortodoxe, dar și pentru conservarea acestui stil românesc al epocii, alegerea de către episcopul Inochentie Micu, pentru pictarea iconostasului catedralei blăjene, a lui Ștefan Zugravul de la Ocnele Mari, în contractul încheiat în 1737 menționându-se în mod expres ca pictorul de la sudul Carpaților să realizeze icoanele „**cu mare cuviință și frumoase precum în Țara Românească**”.

În marele cartier românesc al Brașovului, în jurul vechii Biserici Sfântul Nicolae din Șchei, s-a dezvoltat în al XVIII-lea veac un centru artistic de o remarcabilă importanță, ce era în directă

legătură cu marile centre artistice brâncovenești ale Valahiei. Primii pictori, muraliști și iconari, proveneau din Țara Românească, ca frații Gheorghe și Grigorie Ranite din Craiova, sau Ioan și Iancu, originari din aceleași ținuturi sud carpatine. În a doua jumătate a secolului numărul pictorilor crește considerabil, remarcându-se atât în Brașov, cât și prin activitatea bogată din satele Țării Bârsei, continuând într-o variantă stilistică populară tradițiile artei postbrâncovenești.

Un centru de pictură, cu permanente legături cu Țara Românească, a fost și marele sat Rășinari, așezare din vecinătatea Sibiului, în care au activat trei generații de pictori. Prima generație din care făceau parte Popa Ivan Zugravul și Nistor Dascălul sunt atașați stilului brâncovenesc, pe care îl difuzează în Transilvania prin bogata lor activitate. Din cea de a doua generație de pictori rășinarieni fac parte două personalități artistice, frații Iacov și Stan zugravi, care s-au format la importantul centru cultural care era Râmnicu Vâlci, cei doi având o excepțională activitate artistică în părțile centrale și sudice ale Transilvaniei. O a treia generație de pictori era formată din elevi și descendenți ai pictorilor anteriori (între care se remarcă Gheorghe fiul lui Iacov, Ioan Grigorovici fiul lui Ranite și Ioan din Poplaca), care vor fi continuatori și păstrători ai tradițiilor artistice, devenind promotori ai unui nou stil, ce se îndepărtează lent de vechea pictură tradițională.

Subliniem de asemenea bogata activitate a pictorilor bănățeni, din Zărand, din ținutul Aradului, de pe valea Mureșului inferior, sau din Țara Crișurilor, unde stilul baroc pătrunde în pictura ortodoxă pe parcursul veacului al XVIII-lea cu insistență, venind dinspre Europa Centrală, în paralel existând un curent artistic tradițional, cu puternice ecouri ale picturii brâncovenești, venite dinspre Țara Românească și Transilvania. Patrimoniul cultural românesc din părțile Aradului și Crișanei este de o mare varietate, domeniul picturii religioase se distinge prin marea bogăție, ilustrată de sutele de icoane sau de ansamblurile de pictură murală de tradiție postbizantină, adesea filtrată prin intermediul centrelor artistice brâncovenești, realizările fiind datorate unor artiști de mare talent ca Nedelcu Popovici, Constantin Rășcanu, sau Filip din Lugoj.

Alteori constatăm că pictura din acest spațiu primește influențe ale unor curente europene din secolul al XVIII-lea, respectiv barocul și neoclasicismul, receptate într-un mod caracteristic, stilurile europene

având o nuanță ortodoxă prin păstrarea unor compoziții iconografice tradiționale, pe de o parte, și o tentă specifică ambianței culturale românești. Între pictorii celui de-al XVIII-lea veac, care sunt influențați de stilul baroc, un artist de talie europeană este Ștefan Tenețchi din Arad, autorul a numeroase iconostase și icoane, realizate uneori în colaborare cu fii săi Atanasie și Mihai. Vasta operă a lui Ștefan Tenețchi vădește incontestabile deschideri spre barocul central european, fiind unul dintre pictorii cei mai importanți din Țările Române. Recent dr. Ana Dumitran, de la Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia, a făcut o descoperire surprinzătoare. Vestitul pictor arădean Ștefan Tenețchi s-a stins din viață la Abrud, în plină activitate, la vârsta de 104 ani !

În ținutul Aradului, pe valea Mureșului inferior, în Zărand și Țara Crișurilor se află vechi biserici românești de piatră, ctitorii ale cnejilor și voievozilor români, unele de o mare vechime ca biserica din Hălmagiu. Arhitectura de lemn din aceste părți este deosebit de variată și de o remarcabilă vechime și valoare artistică. Monumentele religioase ale arhitecturii de lemn din aceste părți ale României au fost studiate de istoricul de artă Coriolan Petranu, un pionier al cercetării în domeniul artei românești transilvănene, atât de puțin studiată înainte de Marea Unire din 1918. Coriolan Petranu, savantul arădean, ajuns primul profesor de istoria artei la Universitatea din Cluj după 1918, a publicat în 1927 volumul intitulat *Bisericile de lemn din județul Arad*, urmat în 1931 de o altă lucrare importantă *Monumentele istorice ale județului Bihor: Bisericile de lemn*, lucrări deosebit de apreciate la vremea respectivă, și care continuă să fie și azi un reper al cercetării privind arta românească pe cursul inferior al Mureșului și din Țara Crișurilor

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea activează în Bihor Mătieș Zugrav, semnând o icoană în 1718 la Cociuba Mică. Între pictorii acestui veac David de la Curtea de Argeș, străbate spațiul transilvan, colaborând cu Iacov din Rășinari, cu care se însoțește în artă, traversând provincia intracarpatică, lăsând în urma lui numeroase icoane, culoare și tradiție bizantină adusă din Țara Românească, frumuseți ce împodobesc bisericile românești din părțile Clujului și ale Turzii. După 1750 îl întâlnim pe harnicul zugrav de la Curtea de Argeș stabilit în Bihor, pictând un mare număr de icoane, uși împărătești și fruntarii (iconostase), sau decorând cu pictură murală un număr

impresionant de biserici de lemn din Țara Crișurilor. La biserica de lemn din Șebiș semnează pictura murală: „**Această Sfântă biserică o am zugrăvit eu David din Țara Românească din oraș Curtea de Argeș, fiind locuitor în Sichitialec (Sititelec) 1764**”.

. Excepționalul patrimoniu artistic al bisericilor românești din Țara Crișurilor poate fi cunoscut și admirat azi, ca rezultat al cercetărilor și activității de salvagardare, protejare și restaurare a monumentelor. Datorăm pasiunii, devotamentului și iubirii pentru artă și cultură a unor studioși de marcă, cărora le purtăm o vie recunoștință. Îi menționăm aici pe pasionații cercetători ai istoriei și artei românești pe regretații Ioana Cristache-Paniat, Vasile Drăguș, Radu Popa, Barbu Ștefănescu, Ioan Godea.

* * *

Grupul pictorilor din Munții Apuseni, ca și cei din Câmpia Transilvaniei, din Sălaj, sau din Țara Năsăudului, din Lăpuș și Chioar, sunt prezenți în lăcașurile de cult cu valoroase icoane, sau în pictura murală a bisericilor de lemn și de zid, fiind creatorii unei lumi încărcate de frumusețe și evlavie. Evoluția și amplitudinea fenomenului artistic românesc, creșterea numerică a forțelor artistice au impus în mod firesc gruparea pictorilor din regiunile nordice ale Transilvaniei, într-o formă de asociere profesională, Breasla pictorilor români, întemeiată la Gherla în 1777.

O puternică și autentică personalitate manifestă în acest secol „școala” maramureșană, pictura murală a bisericilor de lemn și cea de icoane continuând cu consecvență principiile artei bizantine și postbizantine prin operele lui Alexandru Ponehalschi și ale lui Radu Munteanu, dar și a zugravilor grupați în jurul lor, fiecare interpretând, într-un mod aparte, fondul iconografic tradițional. Abia în ultimii ani ai secolului al XVIII-lea și mai ales în primele decenii ale secolului următor, în pictura maramureșană pătrund influențele barocului, Toader Hodor fiind unul din pictorii cei mai receptivi din regiune. Din aceeași perioadă este cunoscută activitatea lui Mihai Zugravul, Ioan Opriș, Ioan Plohod, Nicolae Cepschin, Gheorghe Vișovan.

La sfârșitul veclui al XVIII-lea și în secolul următor, în paralel cu occidentalizarea picturii religioase, icoana și pictura murală a bisericilor din mediul rural, este considerată ca aparținând creației

populare având uneori valențe artistice remarcabile. Acum se dezvoltă numeroase centre de pictură pe sticlă (Nicula, Țara Oltului, Valea Sebeșului, Lancrăm, Laz, Făgăraș, Șcheii Brașovului, Banat). Icoanele înfăptuite de iconarii țărani, de un pitoresc deosebit, dar și de o rară frumusețe, reprezintă uneori scene pline de originalitate, fiind o imbinare armonioasă între stilul narativ și cel decorativ. Icoana pe sticlă este rugăciunea smerită a țăranului român.

Icoana, imagine sfântă și document de istorie a neamului românesc, este o realitate pentru cei ce îngenunchiază în rugăciune în bătrânele noastre biserici. Este necesar să privim și să gândim icoana ca pe o operă care a fost făurită într-o epocă și un mediu demult trecute, să constatăm că pe lângă desfătarea estetică, ea rămâne în primul rând o imagine sacră, un obiect de cult, fiind în același timp un document artistic și istoric, care ne vorbește în limbajul său propriu despre cel ce a creat-o și de mediul din care provine. Neținând seama de aceste aspecte – cel de cult, cel estetic și cel istoric – sărăcim conținutul operei, ne sărăcim pe noi și nedreptăm pe înaintașii noștri, întru artă.

Acad. MARIUS PORUMB